

Slováci v Maďarsku a Maďari na Slovensku (empirická analýza konštrukcie etnickej identity)

Mária Homišinová, Spoločenskovedný ústav SAV, Košice, homisin@saske.sk

HOMIŠINOVÁ, Mária. Slovaks living in Hungary and Hungarians living in Slovakia. Empirical analysis on the construction of national identity. Individual and Society, 2009, Vol. 12, No. 1.

The aim of this study is an empirical analysis of the construction of ethnic identity of Slovaks living in Hungary and Hungarians living in Slovakia. On the basis of research conducted in Hungary and Slovakia, the author analyses both minorities from the point of view of ethnic construction and its possible development.

Slovaks Living in Hungary. Hungarians Living in Slovakia. Ethnicity. Locality.

Úvod

Prebiehajúce spoločenské procesy koncom 80-tych rokov 20. storočia spojené s demokratizáciou všetkých oblastí spoločenského života priniesli so sebou i celý rad etnouvedomovacích aktivít zo strany etnických spoločenstiev žijúcich v inonárodných štátnych útvaroch v strednej a východnej Európe. Súčasťou týchto aktivít bolo i úsilie o zmenu spoločensko-politického a legislatívneho postavenia, rekonštruovanie vlastnej etnickej identity, prehodnocovanie predchádzajúceho etno-kultúrneho vývoja, riešenie otázok interetnických vzťahov medzi majoritou a minoritnými spoločenstvom a na neposlednom mieste i koncentrácia na perspektívu a budúcnosť majoritného i minoritných spoločenstiev.

U národnostných menšín, ktoré sa v inonárodnom štátnom útvare ocitli v dôsledku mocensko-politických zmien vzniknutých po dvoch svetových vojnách, to bola i otázka hľadania kvalitatívne nového vzťahu s materským národom žijúcim v inom štátnom útvare. Zmenil sa i prístup materských národov ku svojim menšinám žijúcim mimo národného spoločenstva.

Uvedené skutočnosti sa stali dôvodom pre potrebu hlbšieho analytického pohľadu na fenomén etnicity, a to z aspektu rôznych spoločenskovedných disciplín (sociológie, sociálnej psychológie, etnológie, histórie, kultúrnej antropológie a pod.). Je totiž nepopierateľným faktom, že stav etnickej identity, či už na úrovni jednotlivca alebo skupiny, determinuje zachovanie a ďalší rozvoj etnického spoločenstva. Táto skutočnosť nadobúda osobitný význam v prípade menšinových spoločenstiev.

Od roku 1990 sme na Slovensku aj v Maďarsku svedkami realizácie celého radu etnicky orientovaných výskumov, ktoré sa zameriavali (aj naďalej zameriavajú) na skúmanie procesualnej stránky postavenia etnických spoločenstiev, ale i ďalších perspektív (tak majority, ako aj minority), konkrétnych podôb národnostne podmienených aktivít, charakter interetnických vzťahov, diagnostiku kategórie etnicity ako takej (vymedzenie a precizovanie atribútov etnickej identity, skúmanie etnickej identity a jej afirmácie prostredníctvom rozličných identifikačných mechanizmov, odhaľovanie etnických faktorov determinujúcich stav etnickej identity) atď.

V kontexte so skúmaním a poznaním mechanizmov pôsobenia etnicity je potrebné zdôrazniť odlišnosť

situácie u Slovákov v Maďarsku a Maďarov na Slovensku. Z analýz prístupných materiálov doteraz uskutočnených výskumov orientovaných na skúmanie etnickej identity Slovákov v Maďarsku vyplynulo, že zo strany maďarských výskumníkov boli v uvedenej oblasti realizované len parciálne výskumy s malou výskumnou vzorkou, s koncentráciou na vybrané regióny, jednotlivé obce či mestá a ich komparáciu, prípadne len na istú vekovú kategóriu Slovákov (Gyivicsán, 1985; Garami - Szántó, 1991; Molnár, 1991; Demeter Zayzon, 1993; Imre, 2000). Ich metodika bola tiež užšie koncipovaná, zameraná len na niektoré dielčie aspekty etnickej identity. Napriek týmto obmedzeniam priniesli dôležité poznatky, ktoré naznačili stav a smerovanie etnickej identity slovenského menšinového obyvateľstva toho-ktorého regiónu, mesta, či obce. Empirické poznatky komplexnejšieho charakteru o minoritách v Maďarsku (aj o tam žijúcich Slovákoch) získavame až posledné desaťročie, keď výskumný terén v Maďarsku zaplnili etnicky orientované projekty zo strany Maďarskej akadémie vied ako aj Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku so sídlom v Békešskej Čabe. Z ich dielne vznikol rad publikácií ako výsledok riešených národnostných vedecko-výskumných projektov.^[1]

V prípade Maďarov na Slovensku bola situácia diametrálne odlišná. Uvedená minorita (ale aj ďalšie minority) bola a je dlhodobo centrom pozornosti výskumných pracovísk a inštitúcií. Aj do roku 1989 sme disponovali poznatkami o stave etnickej identity príslušníkov maďarskej (ale aj napr. rusínskej a ukrajinskej, rómskej minority) minority, a to prostredníctvom celého radu etnicky orientovaných empirických výskumov Spoločenskovedného ústavu SAV (SvÚ SAV) v rokoch 1982 a 1986, ale aj zo strany ostatných vedecko-výskumných pracovísk (napr. Etnologický ústav SAV, Sociologický ústav SAV).

Zvlášť však po udalostiach v roku 1989 sa prostredníctvom domácich, ale participáciou i na zahraničných vedeckovýskumných projektoch mnohé na Slovensku pôsobiace vedecké pracoviská (napr. Sociologický ústav SAV, Etnologický ústav SAV, SvÚ SAV, Ústav štátu a práva SAV, Jazykovedný ústav SAV, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií) a školské inštitúcie (napr. Univerzita Komenského v Bratislave, FF Prešovskej univerzity, FF Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre) zapájali do skúmania aktuálnych národných (národnostných) otázok. K detailnejšiemu poznaniu situácie v tejto oblasti prispievali aj výskumy verejnej mienky (agentúra FOCUS - Centrum pre sociálnu a marketingovú analýzy; Ústav pre výskum verejnej mienky pri Štatistickom úrade SR), ktoré priebežne monitorovali a monitorujú názory majoritného i minoritného obyvateľstva na aktuálne spoločenské a politické dianie na Slovensku.

Poznanie súčasného stavu a perspektív rozvoja etnickej identity u príslušníkov etnických menšín si vyžaduje realizáciu hlbšieho analytického pohľadu na fenomén etnicity. Jedným z nich môže byť skúmanie medzigeneračných súvislostí jej zmien u príslušníkov minorít. Týmto smerom sa, okrem iného, orientovali rozsiahle empirické výskumy, ktoré kolektív pracovníkov SvÚ SAV v Košiciach realizoval v radoch príslušníkov etnických menšín na Slovensku aj v Maďarsku. Metodologickým prínosom výskumov bola aplikácia metodiky, ktorá využívala prostriedky sociologickej, sociálno-psychologickej aj historickej analýzy. Interdisciplinárny charakter výskumov tak umožňoval analyzovať problém etnicity komplexne, z aspektu hodnotenia viacerých vedných disciplín.

Cieľom štúdie je empirická analýza konštrukcie etnickej identity dvoch etnických spoločenstiev: Slovákov v Maďarsku a Maďarov na Slovensku, ktoré sa v dôsledku historických a politických udalostí dostali do minoritného postavenia a ich národné (materské) štáty zotrvali v blízkom susedstve. Charakterizujeme obidve minority z aspektu konštrukcie a potenciálneho rozvoja etnicity, pričom sa budeme opierať o dostupné empirické údaje z realizovaných výskumov etnickej identity na Slovensku a v Maďarsku, ktorých objektom boli príslušníci obidvoch minorít.

1. Charakteristika slovenskej minority v Maďarsku a maďarskej minority na Slovensku z aspektu rozvoja etnicity

V uvedenej časti upriamime pozornosť na potenciálne faktory upevňovania etnickej identity, a to na základe výsledkov oficiálnych údajov zo sčítaní a empirických analýz predovšetkým nami (ale aj iných vedecko-výskumných ustanovizní) realizovaných národnostne orientovaných výskumov v radoch obidvoch minorít od konca 80-tych rokov až po súčasnosť.^[2] Ide prevažne o výskumy sociologického, sociálno-psychologického, etnografického a historického charakteru, ktoré poukazujú na stav, zmeny a vývojové trendy uvedených minorít v oblasti etnicity po transformačných a demokratizačných procesoch slovenskej aj maďarskej spoločnosti. Vzhľadom na to, že budeme postupovať synchronne (aplikujúc faktory na obidve minority), bude možné posúdiť základné diferencie medzi posudzovanými minoritami a poukázať na špecifický charakter každej z minorít.

Postavenie a ďalší rozvoj každého minoritného spoločenstva determinujú mnohé faktory. Medzi nich môžeme radíť: sociálnodemografické faktory (napr. počet, vekové zloženie, zamestnanosť), etnické

faktory (stav a rozvoj jednotlivých zložiek etnickej identity vrátane osobnej a skupinovej identity), etnická endogamia/heterogamia), právne aspekty (garancia a prax ochrany práv minorít), stav a rozvoj inštitucionálnej základne v školskej a kultúrnej sfére, stav a rozvoj mimoškolskej základne (občianska sféra), existenciu a fungovanie verejnej správy a samosprávneho minoritného systému, politické zastúpenie minorít (politické strany, hnutia, združenia, iniciatívy a pod.) a ešte mnohé ďalšie.

V kontexte s historickým vývojom Slovákov v Maďarsku a Maďarov na Slovensku môžeme hovoriť o existencii určitých špecifik, ktoré obidve minority **v etnickom kontexte** charakterizujú. Ide o celý objektívnych a subjektívnych faktorov, ktoré konštruujú a determinujú stav etnickej identity (u spomínaných etník v rozličnej miere). Spomenieme tie, ktoré sa týkajú najmä: demografických faktorov (vývojové trendy etnoidentifikačných ukazovateľov minorít - národnosť, materinský jazyk); socio-geografických faktorov (osídlenie a charakter lokalít, kompaktnosť osídlenia); etnických faktorov[3] (stav etnického povedomia a charakter etnickej identity - prejavy bietnicity, dvojitej identity, etno-identifikačná funkcia jazyka - vzťah k majoritnému a minoritnému jazyku, jazykovo-komunikačná schopnosť - bilingvizmus).

Domnievame sa, že analýza týchto faktorov vytvorí jasnejší obraz etnickej charakteristiky obidvoch minorít. Našou snahou je pri posudzovaní týchto špecifik v čo najväčšej miere zachovať objektivizujúce hľadisko a vedecký prístup, k čomu majú prispieť aj vedecko-historické analýzy a výsledky reprezentatívnych empirických výskumov, na ktoré sa odvolávame.

Vývojové trendy etnoidentifikačných ukazovateľov

Pri charakteristike **slovenského obyvateľstva v Maďarsku** podľa oficiálnych údajov je potrebné pripomenúť, že Ústredný štatistický úrad v Maďarsku donedávna zisťoval etnickú štruktúru svojho obyvateľstva svojskou metódou - na základe kultúrnej väzby[4]. Podľa nej napr. v roku 1985 dosiahol počet Slovákov žijúcich na území Maďarska 70 000. K zmenám ukazovateľov, charakterizujúcich etnickú štruktúru, došlo až v roku 1990 a následne k jej doplneniu aj v roku 2001.[5]

Dôležitým ukazovateľom vývoja každej minority sú vývojové trendy oficiálnej štatistiky, predovšetkým dvoch základných etnoidentifikačných znakov - deklarácie národnostnej príslušnosti a identifikácie materinského jazyka.

Pre porovnanie uvádzame údaje z posledných dvoch sčítaní v Maďarsku (1990 a 2001), podľa sledovaných kritérií.

Tabuľka 1

Etnikum	1990	2001					
Národnosť	Materinský jazyk	Znalosť jazyka	Národnosť	Materinský jazyk	Používanie jazyka v rodine	Väzby k minoritnej kultúre	
Slováci	10459	12745	68852	17693	11817	18056	26631

Poznámka k tabuľke:

Vyplnenie údajov o etnickej príslušnosti, jazykovej orientácii a komunikácii, ako aj kultúrnej väzbe nebolo povinné.

Z údajov je zrejmé, že v roku 2001 oficiálna štatistika zaznamenala skoro 70%-ný nárast v ukazovateli slovenská národnosť oproti sčítaniu v roku 1990. V ukazovateli materinský jazyk došlo k miernemu poklesu (celkovo o 7%) oproti roku 1990. Pri porovnaní údajov dvoch ďalších ukazovateľov zo sčítania v roku 2001, za veľmi dôležitú skutočnosť možno považovať tretinový nárast počtu tohto obyvateľstva. V rámci údajov v roku 2001, týkajúcich sa komunikácie v slovenčine a väzieb ku slovenskej kultúre, sme svedkami polovičného nárastu v obidvoch ukazovateľoch. Nárast používania slovenčiny v porovnaní s materinským jazykom je 52,8%-ný a nárast návaznosti k slovenskej kultúre v porovnaní s národnosťou je 50,5%-ný. Podľa najnovších údajov došlo aj k „výmene“ poradia v početnosti medzi minoritami. Kým v roku 1990 bola slovenská minorita štvrtou najpočetnejšou minoritou v Maďarsku (po rómskej, nemeckej a chorvátskej menšine), v súčasnosti je treťou v poradí (po rómskej a nemeckej minorite).

Situácia v identifikovaní materinského (slovenského) jazyka je v korelácii s príslušnosťou k národnosti špecifická. Kým v sčítaní v roku 1991 pozorujeme tendenciu „prevahy“ identifikácie materinského jazyka, v sčítaní 2001 sa potvrdila opačná tendencia. Len u dvoch tretín príslušníkov slovenskej národnosti (66,79%) pozorujeme konzistenciu obidvoch ukazovateľov, t. j. keď prihlásenie k slovenskej národnosti je v súlade s priznaním slovenského materinského jazyka[6].

V prípade príslušníkov slovenského etnika v Maďarsku, z vývojových trendov oficiálnej štatistiky, môžeme vyvodit' minimálne dve skutočnosti. V prvom rade, komparácia údajov z realizovaných sčítaní dokumentuje neustály pokles počtu obyvateľov hlásiacich sa k slovenskej národnosti (odhliadnuc od prirodzeného úbytku a prírastku obyvateľstva) a obyvateľov identifikujúcich slovenský jazyk za svoj materinský jazyk. V druhom rade, pri podrobnejšej analýze údajov dospejeme k istým zisteniam o nekonzistentnosti čísiel, ktorá potvrdzuje, že deklarovaná národnosť nie je u nich v súlade, resp. „nekryje sa“ s používaním slovenského jazyka. Na základe oficiálnych údajov sa teda u príslušníkov slovenskej minority potvrdil pokles a nesúlad v údajoch o počte Slovákov podľa ukazovateľa - národnosť a materinský jazyk a naznačujú jednosmerné asimilačné tendencie smerom k maďarskému etniku.

Na území Slovenskej republiky žijú obyvatelia rôznych etník. Vo významnejšom počte sú to najmä Maďari, Rómovia, Česi, Rusíni, Ukrajinci a Nemci.

Zo všetkých minorít žijúcich na území Slovenskej republiky je **maďarská minorita** najpočetnejšou minoritou.[7] Tab. č. 2 predkladá údaje z posledných dvoch oficiálnych sčítaní ľudu, ktoré sa týkajú obyvateľstva maďarskej národnosti: príslušnosť k národnosti a identifikácia maďarského materinského jazyka.

Tabuľka 2

Obyvateľstvo maďarskej národnosti v SR[8]

Dátum sčítania	obyvateľstvo spolu	maďarská národnosť	% podiel na obyvateľstve	maďarský materinský jazyk	% podielu národnosť/ materinský jazyk
3.3.1991	5 274 335	567 296	10,75	556 047	98,09
26.5.2001	5 379 455	520 528	9,68	507 220	97,44

Z tabuľky je zrejmé, že obyvateľstvo maďarskej národnosti tvorí významnú časť celého obyvateľstva SR. A hoci pri porovnaní údajov z dvoch sčítaní je viditeľný pokles (takmer 1%) zastúpenia maďarského obyvateľstva[9], takmer 10%-ný podiel na celom obyvateľstve naznačuje, že táto minorita zastáva dôležité miesto v etnickej štruktúre obyvateľstva.

Významnú úlohu z hľadiska etnicity obyvateľstva zohráva materinský jazyk. Práve prostredníctvom neho môžeme pochopiť niektoré zmeny, ktoré nastali v hlásení sa k etnicite pri oficiálnom sčítaní obyvateľstva. V prípade Maďarov je z posledného sčítania (2001) známe, že 9416 Maďarov (podľa príslušnosti k národnosti) si určilo za svoj materinský jazyk slovenčinu a naopak až 55 236 Slovákov sa vyjadrilo, že ich materinským jazykom bola maďarčina. (Šutaj, 2006, s. 9) Napriek týmto ukazovateľom prirodzenej asimilácie, vyplývajúcej z dlhodobého spolužitia majority a minority (zrejme aj v dôsledku zmiešaných manželstiev) je na druhej strane jasné, že materinský jazyk v prípade Maďarov vo veľkej miere potvrdzuje svoju etnoidentifikačnú funkciu, keď podľa údajov priznanie k národnosti vysoko korešponduje s materinským jazykom.

Osídlenie a charakter lokalít

Z geografického hľadiska a teritoriálneho rozmiestnenia je pre **Slovákov v Maďarsku** príznačné, že nežijú kompaktno, nevytvárajú homogénne spoločenstvo a spoločné jazykové územia. (bližšie Divičanová, 1999) Naopak, žijú roztrúsene, vytvárajú menšie či väčšie jazykové ostrovy[10]. Môžeme vymedziť päť regiónov obývaných Slovákami, ktoré majú charakter ostrovov: Boršodsko-abovsko-zemplínska župa v severovýchodnom Maďarsku; Novohradská župa a okolie Budapešti; Komárňansko-ostrihomská, Peštianska, Fejérska a Vesprémska župa v Zadunajsku; Békešská a Čongrádska (niekdajšia Čanádska) župa v juhovýchodnej časti Dolnej Zeme; oblasti Malého Kereša a Níredházy, ktoré tvoria menšie jednotky. (Divičanová, 1999, s. 7)

Opierajúc sa o aktuálne oficiálne údaje (2001), môžeme konštatovať, že nad 1000 obyvateľov slovenskej

národnosti žije v týchto šiestich regionálnych oblastiach. Najväčší počet Slovákov žije na Dolnej zemi v Békešskej župe [11] (5022 Slovákov, čo tvorí 28,4% zastúpenie slovenského obyvateľstva), potom nasleduje Peštianska župa (3472 Slovákov, 19,6%), Komárňansko-ostrihomska župa (2795 Slovákov, 15,7%), Novohradská župa (1778 Slovákov, 10%), Budapešť (1528 Slovákov, 8,6%) Boršódsko-abovsko-zemplínska župa (1150 Slovákov, 6,5%). Zostávajúci počet žije roztrúsene v malom zastúpení v ďalších 14-tich územných celkoch (župách).

Najvyššie zastúpenie slovenského obyvateľstva bolo teda zaznamenané, obdobne ako pri sčítaní v r. 1990, v troch župách: Békešskej župe, Peštianskej župe a Komárňansko-ostrihomskej župe, pričom ich počet stúpol oproti sčítaniu v r. 1990 skoro dvojnásobne (v roku 1990 vo všetkých troch župách spolu 6395 Slovákov, v roku 2001 spolu 11289 Slovákov). [12] (Szabó, 2004a) Celkovo teda takmer dve tretiny slovenského obyvateľstva žijúceho v Maďarsku (63,8%) je koncentrovaných v uvedených troch župách.

Maďarská menšina na Slovensku obýva súvislé územie pozdĺž južnej hranice Slovenska, kde v dvoch okresoch tvorí majoritu (Dunajská Streda, Komárno) a vo viacerých ďalších má vysoký percentuálny podiel.

Po územnej reorganizácii SR v roku 1996 sa zvýšil počet okresov, v ktorých Maďari dosahujú viac ako 5% obyvateľstva. Kým v roku 1991 ich bolo 13, v roku 2001 to bolo 17 okresov. Z novovzniknutých okresov majú výrazné zastúpenie v dvoch - Šalianskom (35,7%) a Revúckom okrese (21,98%). V okrese Michalovce, kde pred územnou reorganizáciou nedosahovali ani 5%, tvoria podľa výsledkov posledného sčítania obyvateľstva 11,74%, podobne ako v okrese Senec - 20,36%. Na druhej strane sa znížil ich počet v niektorých okresoch, v ktorých dovtedy mali silnejšie zastúpenie. Ako príklad môžeme uviesť okres Trebišov, kde rozdiel medzi výsledkami v roku 1991 a 2001 robí 10%, v okresoch Dunajská Streda a Galanta 4%, Komárno a Košice-vidiek 3%. (Gabzdilová - Sápsová, 2004, s. 121)

Tabuľka 3 prináša prehľad počtu a podielu obyvateľstva maďarskej národnosti v jednotlivých krajoch SR podľa údajov posledného sčítania (2001).

Tabuľka 3

Obyvateľstvo maďarskej národnosti v krajoch SR

kraj	obyvateľstvo spolu	Maďari	% podiel
Bratislavský	599 015	27 434	4,58
Trnavský	551 003	130 740	23,73
Trenčiansky	605 582	1 058	0,17
Nitriansky	713 422	196 609	27,56
Žilinský	692 332	660	0,095
Banskobystrický	662 121	77 795	11,75
Prešovský	789 968	817	0,10
Košický	766 012	85 415	11,15

Z tabuľky vyplýva, že z hľadiska regionálneho rozvrstvenia obyvateľa maďarskej národnosti majú zastúpenie (v rôznom pomere) v každom z ôsmich krajoch. Pritom významný podiel obyvateľstva (nad 20%) zastávajú Maďari v Nitrianskom a Trnavskom kraji, viac ako desiatinné zastúpenie tohto obyvateľstva je evidentné v Banskobystrickom a Košickom kraji.

Etnické činitele - etnické povedomie a materinský jazyk

Vo všeobecnosti sa za hlavné atribúty etnickej identity považujú etnické povedomie a materinský jazyk. V uvedenej časti sa preto sústredíme predovšetkým na interpretáciu empirických analýz uvedených zložiek etnicity, pričom je samozrejmé, že na celkový stav etnickej identity príslušníka etnickej minority vo významnej miere vplyvajú aj ďalšie objektívne činitele napr. etnická endogamia/heterogamia, stav a rozvoj národnostného školstva, inštitucionalizácia národnostnej kultúry, vymedzenie a uplatňovanie národnostných práv, uplatňovanie samosprávnych princípov atď.

Slováci v Maďarsku

Spoločenskovedná a národnostno-historická literatúra charakterizuje v Maďarsku žijúce národnosti ako menšiny disponujúce s celkovým slabým národnostným povedomím (Arató, 1969, s. 95 - 100; o národnostnom povedomí bližšie Divičanová, 1985, s. 9 - 57). Konštatuje sa v nich, že Slováci sú v tomto smere oproti ostatným minoritám žijúcim v Maďarsku v najnevýhodnejšej situácii.

Tvrdenie o celkovom slabom národnostnom povedomí Slovákov v Maďarsku je však spochybňované predovšetkým na základe historicky známych faktov a z dôvodu abstraktných predpokladov a povrchného poznania správania sa Slovákov v Maďarsku (Divičanová, 1999). Autorka argumentuje, že „etnicko-národnostné povedomie Slovákov v Maďarsku, jeho obsah, prvky sa nikdy bližšie neskúmali a nepodrobili ho ani historickej, či sociologicko-psychologickej analýze“ (Divičanová, c.d, s. 38.).

Pri hodnotení stavu etnickej identity [13] sa Slovákom v Maďarsku všeobecne prisudzuje bipolárna, zmiešaná, dvojitá (slovensko-maďarská) etnická identita, ktorej príčiny tkvejú predovšetkým v silnej emocionálnej a kultúrnej viazanosti k Maďarskej republike spôsobenej niekoľko stáročí trvajúcou koexistenciou v jednom (uhorskom/maďarskom) štátnom útvare. Dvojitú identitu Slovákov potvrdzujú poznatky z doteraz realizovaných empirických výskumov analyzujúcich niektoré aspekty etnickej identity slovenskej minority v Maďarsku (Gyivicsán, 1985; Garami - Szántó, 1991; Molnár, 1991; Demeter Zayzon, 1993; Imre, 2000; Homišinová, 2003, 2006; Uhrinová, 2004), oficiálne to konštatuje aj Úrad vlády MR (dokument Úradu vlády, 1997, s. 47). Pritom konštrukcia dvojitej etnickej identity je prevažne chápaná ako prelínanie komponentov dvoch identít, v našom prípade maďarskej a etnickej (slovenskej) identity, pričom z hľadiska preferencie, resp. vyváženosti jednotlivých zložiek etnicity hovoríme o vyrovnanom (vyváženom) alebo nevyrovnanom type dvojitej identity.

Po prvý krát bol stav etnickej identity Slovákov v Maďarsku (presnejšie slovenskej inteligencie v Maďarsku) komplexnejšie podrobený empirickej analýze vo výskume (1998/99) (Homišinová, 2003), ktorý sa orientoval na identifikáciu etnickej identity z hľadiska určenia typu a stupňa (intenzity, miery) etnickej identity skupiny slovenského obyvateľstva, ktoré je najviac schopné zabezpečiť vnútornú kohéziu slovenskej minority v Maďarsku. Výskumné zistenia potvrdili etnickú diferenciáciu (vo vzťahu k vymedzeným empirickým indikátorom [14]) slovenskej inteligencie v Maďarsku. Vo výskume boli identifikované tri skupiny respondentov, t. j. tri typy identity. Najpočetnejšiu (hoci nie výrazne dominantnú) skupinu tvorili respondenti so slovenskou identitou - 40%, o tretine z nich môžeme hovoriť ako o respondentoch s maďarskou identitou a viac ako štvrtinu tvorili respondenti s dvojitou identitou. V súlade s výsledkami ďalších výskumov Slovákov v Maďarsku [15] (Garami - Szántó, 1991, s. 26) sa teda potvrdila etnická diferencovanosť smerom k slovenskej alebo maďarskej orientácii, ale aj jazyková a národnostná bipolarita resp. dvojidentita.

Z nepriameho zisťovania stupňa etnickej identity (na základe vybraných tzv. latentných znakov etnickej identity) vyplynula diferenciácia respondentov (príslušníkov slovenskej inteligencie v trojstupňovej miere etnickej identity - nízka, stredná a vysoká miera etnickej identity. Zistenia preukázali najväčšie zastúpenie skupiny respondentov so strednou mierou identity (45%), pre ktorú je charakteristické bipolárnosť vo vybraných ukazovateľoch (dvojjazyčnosť, stredná úroveň znalosti slovenčiny, sporadická účasť na národnostných podujatiach, aktivitách). Nízka identita (príklon k „maďarskosti“ v ukazovateľoch) a vysoká miera identity (príklon k „slovenskosti“ v ukazovateľoch) bola zastúpená takmer v rovnakej miere (27%, 28%).

Pri posudzovaní súvislostí medzi typom a stupňom etnickej identity u slovenskej inteligencie sme zistili, že typ identity zohráva významnú úlohu pri diferenciácii jednotlivých stupňov identity, a naopak v príslušných stupňoch identity sa odrážajú všetky kategórie typu identity. Pritom sa zreteľne preukázala konzistentnosť v smerovaní pôsobenia obidvoch ukazovateľov, a to z obidvoch hľadísk.

Aktuálnosť dvojitej identity v Maďarsku žijúcich menšinových societ sa premietla aj do oficiálnych údajov sčítania ľudu v roku 2001, keď sa po prvýkrát naskytla možnosť priznania viacnásobnej (dvojitej a trojitej) identity - národnosti. Výsledky zvlášť na regionálnej úrovni bieticitu potvrdzujú (Czibulka, 2001: údaje z kontrolného výskumu MAV a ostatných výskumných pracovísk v roku 2001: napr. Uhrinová, 2004) Vyplýva z nich, že väčšia časť príslušníkov v Maďarsku žijúcich minorít je dvojitej identity. (Szarka, 2004, s. 199)

Poznatky z terénnych výskumov (výskum slovenskej inteligencie, výskum slovenských rodín) ukazujú, že v prípade Slovákov v Maďarsku ide skôr o nevyrovnaný model dvojitej identity, v ktorom ide o dominanciu maďarského jazyka a recesiú (ústup) slovenského jazyka. Z tohto pohľadu hodnotenia by sme teda u Slovákov v Maďarsku mohli konštatovať istú mieru asimilácie s maďarským etnikom, zároveň však na základe existencie ďalších etnokultúrnych prvkov prejavujú vzťah a spolupatričnosť aj k slovenskej

minorite (samozrejme, generačne v rôzne postrehnuteľnej miere). (Homišínová, 2003, 2006; Uhrinová, 2004)

Spomínali sme, že slovenská minorita v Maďarsku nevytvára kompaktný celok v zmysle homogénneho spoločenstva. To má prirodzený dopad aj na jazyk, keďže absentuje u nich spoločné jazykové územie. Tým, že minorita žije územne roztrúsená, vytvára menšie, či väčšie jazykové ostrovy. Slovenské obyvateľstvo v Maďarsku pochádzajúce z rôznych oblastí severného Uhorska (bližšie o migrácii Divičanová – Krupa, 1999), podobne ako vo svojom pôvodnom prostredí, hovorilo značne odlišnými nárečiami (obmeny všetkých troch základných slovenských nárečí) a popri bezpochyby spoločných kultúrnych prvkoch si prinieslo so sebou i odlišnú kultúru nesúcu typické regionálne znaky. Tieto jazykové a kultúrne osobitosti sa zachovali dodnes. Na slovenských jazykových ostrovoch v Maďarsku možno nájsť obmeny všetkých troch slovenských nárečí (Divičanová, 1999, s. 30).

Podľa uvedenej autorky etnokultúrne zmeny na slovenských jazykových ostrovoch a osobitý charakter slovenských lokalít v Maďarsku ovplyvnilo niekoľko faktorov: geograficko-ekologické faktory, hospodárske faktory, kolektívna charakteristika, existencia resp. neexistencia národnostných inštitúcií, miera kontaktov s materským etnikom, geografické postavenie lokalít, religiozita (bližšie Divičanová, c.d. s.11 – 30). Na základe ich pôsobenia je pre slovenské lokality príznačná predovšetkým jazyková (výskyt nárečí) a kultúrna diferenciácia.

Pre jednotlivé slovenské jazykové ostrovy je síce v diferencovanej miere avšak dlhodobo príznačné, že sa v nich prejavujú isté negatívne formy hodnotenia, posudzovania svojho materinského (slovenského) jazyka spočívajúce v tvrdení o nepotrebnosti, nevyhodnosti, neperspektívnosti slovenského jazyka, ktoré vyúsťujú v „nezáujem“ o tento jazyk. Divičanová (1999, s. 49) v tejto súvislosti hovorí o „poruchách v chápaní hodnôt materinského jazyka“. Potvrdilo sa, že argumentácia takého typu sa objavuje predovšetkým u tej časti slovenského spoločenstva, ktorá disponuje slabou, nedostatočnou znalosťou slovenského jazyka (podľa výskumu napr. Demeter Zayzon, 1993, s. 22).

Vymedzenie príčin, ani časové ohraničenie vzniku takého hodnotenia, nie je známe. Do istej miery v tomto smere mohli zohrať svoju úlohu aj existujúce nárečia a s tým spojené komunikačné bariéry. V každom prípade maďarská etnografia a historiografia potvrdzuje (napr. Markuš, 1977, s. 109 – 171; 1980, s. 182 – 219), že názorová orientácia spochybňujúca hodnoty slovenského jazyka sa stala všeobecne rozšírenou medzi príslušníkmi slovenskej minority.

Ďalšia etnická charakteristika, ktorá sa prisudzuje príslušníkom slovenskej minority je jazyková dualita – stav dvojjazyčnosti, t.j. bilingvismus. Najčastejšie sa jeho vznik vyvodzuje z pôsobenia historických faktov (s maďarským jazykom sa dostávali do styku ešte pred osídľovaním) a hospodárskych faktorov (jazykové kontakty sa stali prirodzenými vďaka vnútorným hospodárskym stykom, ale i každodennému spolunažívaniu) (Divičanová, 1999, s. 52). Pre Slovákov v Maďarsku je charakteristické, že „tak ako skoro u všetkých minorít žijúcich v Maďarsku, dominantným jazykom je u nich používanie jazyka majority (maďarský jazyk), a to pri každodennej jazykovej komunikácii a stále viac aj v rodinnom prostredí“ (Szarka, 1999, s. 171). Materinský jazyk u Slovákov v Maďarsku vystupuje v komunikácii ako druhoradý – recesívny jazyk. Je nesporné, že vývoj v rôznych jazykových situáciách ovplyvňuje znalosť slovenského jazyka. Podľa vlastného vyjadrenia zástupcov slovenskej inteligencie len 20% z nich veľmi dobre ovláda slovenčinu, takmer polovica deklarovala „skôr dobrú“ znalosť slovenčiny. (Homišínová, 2003, 2006) Podľa tohto tvrdenia ide u nich o nevyváženú formu dvojjazyčnosti, tzv. subtraktívnu dvojjazyčnosť (Puskás, 2000, s. 78), ktorej zvláštnosťou je prevládajúca orientácia na väčšinový (majoritný) jazyk ako komunikačný jazyk. Sporadická, situačná komunikácia v slovenskom jazyku logicky predpokladá dopad na mieru jeho ovládania a evokuje úvahy o tzv. jazykovom úpadku menšinového jazyka.

A hoci nie je našou ambíciou posudzovať ostatné minority žijúce v Maďarsku, pre vytvorenie všeobecného prehľadu o stave etnickej identity ďalších v Maďarsku žijúcich minorít je potrebné konštatovať, že „podobné“ charakteristiky sú príznačné aj pre nich. Veľmi výstižne to do širšieho kontextu zasadzuje historik L. Szarka (MAV), ktorý konštatuje, že „...etnickú identitu maďarských minorít charakterizujú 150 – 300 ročné akulturačné a asimilačné procesy. V dôsledku postupujúcich asimilačných procesov maďarské minority disponujú slabým etnickým povedomím. Zvlášť u Slovákov, Nemcov, Arméncov, Slovincov, Chorvátov, napriek špecifickým historickým, lokálnym, regionálnym ukazovateľom deklarácie k etnickej identite, je mimoriadne silné vedomie „maďarskosti“, každodenné používanie maďarského jazyka a bikultúrnosť – aktivita v oboch kultúrach, majoritnej a minoritnej kultúre.“ (Szarka, 2004, s. 196) V súvislosti s jazykom podotýka, že príslušníci väčších „menšinových“ spoločenstiev žijúcich v Maďarsku na základe pôvodu a hovoreného jazyka rodičov a starých rodičov (u Rómov, Nemcov, Slovákov, Rumunov, Chorvátov, Srbov, Slovincov), ale aj menších menšinových societ (Poliakov, Bulharov, Grékov, Ukrajincov,

Rusínov, Arméncov) tvoria jazykové skupiny s dominanciou maďarského jazyka. (Szarka, 2004) To znamená, že väčšina osôb patriacich do týchto spoločenstiev používa maďarský jazyk ako prvoradý komunikačný prostriedok. (Borbély, 2000; Gyivicsán, 1993) V dôsledku toho sa maďarský jazyk v bežnej komunikácii stal dominantným jazykom. Materinský jazyk minorít sa dostal do druhoradej pozície, prirodzenejšia je dvojjazyčnosť v komunikácii, v rodinnom kruhu v rámci intergeneračnej reprodukcie sú stále menšie možnosti.

Podľa L. Szarku „maďarskosť“ minoritných spoločenstiev ovplyvňujú tri činitele: neustály vzrast maďarského jazyka (z generácie na generáciu); obmedzené alebo dokonca žiadne odovzdávanie jazykových a kultúrnych automatizmov; vo vnútri minoritných rodín; nepriaznivé podmienky v školskom systéme a vyučovaní materinského jazyka. (Szarka, 2004b, s. 198) Situáciu v tomto smere ešte sťažuje aj bicultúrnosť prostredia, v ktorom minority žijú.

Samozrejme miera pôsobenia všetkých etnických činiteľov smerujúcich k „maďarskosti“ slovenskej minority žijúcej v Maďarsku (aj ostatných minorít) je závislá od ďalších faktorov: typ lokality, homogenita/heterogenita prostredia, možnosti jazykových situácií, vplyv rodinného prostredia, pôsobenie občianskej (civilnej) sféry, fungovanie menšinových samospráv[16] a pod. Z toho pohľadu môžeme povedať, že slovenské jazykové ostrovy v Maďarsku sú diferencované. Líšia sa nielen spôsobom osídlenia (urbánne, rurálne a iné sídla), ale je známe, že rozdiely sú aj v etnickom povedomí (Divičanová, 1999; Homišinová, 2003; Krekovičová, 2004) aj vo vzťahu k majoritnému (maďarskému) obyvateľstvu. Možno hovoriť o viacerých typoch lokalít, odlišujúcich sa vzťahom: jazyk - kultúrna identita - etnická identita.

Pritom všetky výskumné postrehy smerujú k tomu, že kultúrna identita môže byť považovaná za tú kategóriu, ktorá pôsobí stabilnejšie v čase ako prejavy etnickej identity. (napr. Divičanová, 1999; Homišinová, 2003) Výstižne to potvrdzuje aj komparatívna analýza O. Szabóovej (2004), ktorá porovnáva výsledky „doplňujúceho“ sčítania I. Hoóza z roku 1980 zameraného na skúmanie národnostného charakteru jednotlivých rodín[17] a údajov zo sčítania 2001 z hľadiska jednotlivých ukazovateľov u Slovákov. Napriek obmedzeniam, ktorými údaje zo sčítania I. Hoóza disponujú (čo sa týka spôsobu získania informácií), zo skúmaných etnických ukazovateľov je väzba k hodnotám a tradíciám slovenskej národnostnej kultúry najzreteľnejšia. Údaje o národnostnom charaktere rodín (1980) a údaje o väzbe ku kultúrnym hodnotám a tradíciám (2001) vykazujú vyššie zastúpenie ako základné ukazovatele - národnosť a materinský jazyk.

Aj poznatky z ďalších terénnych empirických výskumov uskutočnených v Maďarsku ukazujú, že v prípade Slovákov (napr. Gyivicsán, 1985; Garami - Szántó, 1991; Molnár, 1993; Demeter Zayzon, 1993; Imre, 2000; Homišinová, 2003; Uhrinová, 2004) ide o nevyrovnaný model dvojitej identity síce s dominanciou maďarského jazyka a recesiou (ústupom) slovenského jazyka, avšak na základe existencie a pôsobenia ďalších etnokultúrnych prvkov (kultúrna návaznosť, tradovanie kultúry) sa zároveň prejavuje ich vzťah a spolupatričnosť aj k slovenskej identite, samozrejme, generačne v rôzne postrehnutelnej miere. Tento vzťah je evidentný najmä u príslušníkov slovenskej inteligencie žijúcej v Maďarsku. (Homišinová, 2003)

Maďari na Slovensku

Vnútoraná kohézia medzi rozdelenými regiónmi, kde žije obyvateľstvo maďarskej národnosti na Slovensku sa nezmenila ani takmer po sto ročnom rozpade Uhorska, aj keď dochádza k sústavnému znižovaniu podielu tohto obyvateľstva a pri poslednom sčítaní (2001) aj k zníženiu jeho absolútneho počtu.

Maďari na Slovensku napriek tomu, že väčšinu 20. storočia prežili oddelení od materského štátu, žijú kompaktno na území južného Slovenska. Napriek problémom dokázali rozvíjať svoju kultúru, literatúru, divadlá, kultúrne spolky a rozvíjať svoj jazyk[18] v úzkom kontakte so svojím materským národom. Po roku 1989 maďarská menšina vystupuje ako celok, v ktorom dominuje etnická príslušnosť nad ideovou orientáciou a politickými smermi. Aj v oblasti samosprávy prekonal Slovensko významnú cestu, ktorá tým, že postupne akceptovala samosprávne princípy v riadení miest a obcí, zmenami v územnosprávnom členení a oddelení štátnej správy od samosprávy otvorila cestu aj pre uplatňovanie samosprávnych princíпов v regiónoch obývaných národnostnými menšinami. Možnosť otvorene presadzovať zábery rôznych skupín obyvateľstva, združujúcich sa napr. podľa etnicity, prinieslo v demokratických podmienkach zásadné zmeny, napr. možnosť otvorene vystupovať s názormi, maďarské menšinové politické strany[19] sa stali stabilným prvkom politického systému Slovenska. (Šutaj - Szarka, 2007, s. 175)

Po roku 1989, v súvislosti s revitalizáciou problematiky etnických menšín sa problematika skúmania stavu

a vývoja etnickej identity na Slovensku stala predmetom záujmu spoločenskovedných výskumov, jednak zo strany štátnych spoločenských inštitúcií (akademické inštitúcie, školské ustanovizne, inštitúty verejnej mienky), ale aj zo strany samotných minorít. Zvlášť v prípade maďarskej menšiny sme svedkami individuálnych [20], ale aj kolektívnych iniciatív vzniku spoločností s vedecko-výskumným zameraním (napr. Fórum inštitút), inštitúcií s poradenskou a edičnou činnosťou (rôzne vydavateľstvá). V oblasti jazyka je prínosnou „sociolingvistická skupina“ maďarských odborníkov – jazykovedcov žijúcich na Slovensku, ktorí vo „vlastných“ radoch skúmajú jazykovednú problematiku a prostredníctvom svojej jazykovednej kancelárie Gramma (2001) pomáhajú príslušníkom maďarskej minority prekonávať problémy v tejto oblasti. [21]

V súvislosti s posudzovaním objektívnych ukazovateľov etnickej identity, za ktoré sa vo všeobecnosti považujú: etnická príslušnosť rodičov, materinský jazyk, ovládanie a používanie jazyka, etnická endogamia, etnická príslušnosť detí a ich jazyková orientácia z výsledkov „novodobých“ (po roku 1989) empirických výskumov Spoločenskovedného ústavu SAV (Zelová, 1992; Šutaj – Homišinová – Sáposová – Šutajová, 2006) vyplynulo, že väčšina Maďarov pochádza z rodín, kde obidvaja rodičia boli Maďari, za svoj materinský jazyk považujú maďarčinu, podľa vlastného vyjadrenia ju dobre ovládajú a v rozhodujúcej miere ňou komunikujú v rodine, v práci aj vo verejnom živote. Pre príslušníkov maďarskej minority je zároveň príznačný vysoký stupeň etnickej sebaidentifikácie, a tiež identifikácia so svojim menšinovým spoločenstvom – maďarskou menšinou žijúcou na Slovensku. Teda aj na individuálnej aj kolektívnej úrovni môžeme považovať uvedené charakteristiky za stabilný prvok etnickej identity Maďarov žijúcich na Slovensku.

V kontexte s identifikáciou etnickej identity sú zaujímavé výsledky Z. Mészárosovej – Lamplovej, ktorá na základe svojich zistení slovenských Maďarov rozdelila do troch skupín: prvú skupinu tvoria dve tretiny Maďarov s tzv. zrelou identitou, pre ktorých zachovanie maďarskej identity patrí medzi základné životné hodnoty. Túto hodnotu vstúpajú aj svojim deťom, ktoré zapisujú do škôl s maďarským vyučovacím jazykom. Etnickú identitu druhej – asi 20%-nej skupiny Maďarov nazýva kolísavou identitou. Patria sem Maďari, ktorí slovom deklarujú dôležitosť zachovania etnickej identity, ale svojimi skutkami si často protirečia. Dá sa o nich povedať, že už strácajú svoju maďarskú identitu, neusilujú sa o jej zachovanie a u ich detí už dochádza k nenásilnej asimilácii, okrem iného aj tým, že ich zapisujú do slovenských škôl. Do tretej skupiny patria Maďari so slovenskou identitou. Sebaidentifikujú sa ako Slováci, avšak manželskí partneri hovoria spolu maďarsky. S deťmi však komunikujú už v slovenčine, pretože tie neovládajú maďarčinu, nie ich materinským jazykom. (Mészárosová – Lamplová, 2001)

Pokiaľ ide o jazyk, potvrdila sa takmer úplná zhoda medzi národnostným cítením a materinským jazykom u príslušníkov maďarskej menšiny (Homišinová, 2006). Z analýz vyplynulo, že respondenti – príslušníci maďarskej minority, ktorí si uviedli maďarčinu ako materinský jazyk, aj u svojich partnerov deklarovali uvedený jazyk ako ich materinský jazyk. Stretávame sa u nich s vysokou identifikáciou minoritného jazyka. To naznačuje vysoký emocionálny vzťah k „svojmu“ etniku a zároveň vysoký stupeň endogamie. Pohlavie ani vek partnera pritom nedeterminuje identifikáciu materinského jazyka. V radoch uvedenej minority ide o stabilnú jazykovú situáciu aj z generačného aspektu, v prípade troch generácií nedochádza k výraznejšiemu posunu identifikácie materinského jazyka. V hierarchii naznačených faktorov uchovávanie etnicity prostredníctvom úloh, ktoré rodine v tomto smere plní, sa uchovávanie materinského jazyka umiestnilo na prvom mieste. V súvislosti s hodnotením jazykovo-komunikačnej schopnosti majoritného a minoritného jazyka podľa ich vyjadrenia disponujú dobrou komunikačnou znalosťou jazyka minority aj majority. Znalosť slovenčiny ako majoritného jazyka je síce posudzovaná na nižšej úrovni ako znalosť maďarčiny, ale celkovo je podľa nich nadpriemerná. Z hľadiska ovládania jazyka majority a jazyka minority, výsledky naznačili bezproblémovú vzájomnú komunikáciu na oboch stranách – vo vzťahu majorita vs. maďarská minorita (komunikácia v slovenčine), resp. vo vnútri minority (komunikácia príslušným jazykom minority).

Z ďalších analýz vyplynulo, že v neformálnom styku, v rodinnom prostredí uprednostňujú predovšetkým maďarčinu. Bilingválna komunikácia s rodičmi, manželom/kou aj deťmi je veľmi výnimočná. V trojgeneračnej línii sme zaznamenávame len mierny pokles komunikácie v jazyku minority. Vo formálnom styku – na pracovisku Maďari najčastejšie používajú maďarčinu (takmer dve tretiny z nich) avšak viac ako tretina z nich aplikuje aj dvojjazyčnú komunikáciu. Používanie maďarčiny v úradoch potvrdila len desatina Maďarov. Na ulici komunikujú najmä v maďarčine alebo dvojjazyčne (takmer tretina z nich). Situácia v obchodoch je obdobná. V uvedenej sfére preferujú maďarčinu alebo bilingvizmus.

Z uvedených zistení, jasne vyplýva, že materinský jazyk je pre príslušníkov maďarskej menšiny žijúcej na Slovensku dominantným jazykom, ktorý veľmi dobre ovládajú a prevažne v ňom aj komunikujú v rodinnom

aj vo verejnom prostredí. Maďarský jazyk je teda základným etnointegrujúcim prvkom, na ktorom maďarská menšina buduje svoju identitu. Pritom je potrebné pripomenúť, že dominanciu maďarského jazyka v komunikácii posilňujú koncentrácia obyvateľstva, pomerne značná etnická endogamia, blízkosť štátu materského národa a materiálne aj kultúrno-duchovné väzby s ním. Na druhej strane je to práve jazyk, ktorý výrazne diferencuje maďarské spoločenstvo od slovenského spoločenstva.

2. Záver - sumarizácia

Ak by sme mali súhrnne pomenovať charakteristiky, ktoré tvoria jadro konštrukcie etnickej identity *Slovákov žijúcich v Maďarsku*, na základe dostupných empirických údajov by sme mohli konštatovať, že je pre nich príznačné: pokles a nesúlad v údajoch o počte podľa ukazovateľa - národnosť; a materinský jazyk; nekompaktnosť osídlenia a osobitý charakter slovenských lokalít; slabé národnostné povedomie; dvojité etnické identity; nevyvážená dvojjazyčnosť (bilingvizmus) s dominanciou maďarského jazyka; protirečivé prejavy vzťahu k materinskému (slovenskému) jazyku; nestály kultúrny systém, z obsahového hľadiska duálny (dvojjazyčný) kultúrny systém.

Z hľadiska pretrvávania a upevňovania etnicity je možné uvedené črty/charakteristiky považovať za destabilizujúce, ktoré negatívne pôsobia na prejavy a konštrukciu etnickej identity Slovákov v Maďarsku a vedú k stále výraznejšej „maďarskosti“ slovenskej minority.

V súvislosti s etnickou charakteristikou *Maďarov žijúcich na Slovensku* je možné konštatovať, že prešla od roku 1918 do revolúcie v roku 1989 zložitou cestou vývoja. Stále však zostávala silnou, kohéznou skupinou s úzkymi vnútornými väzbami vo vnútri komunity, s prepojením na materský národ v Maďarsku.

Ak by sme mali súhrnne pomenovať charakteristiky, ktoré tvoria jadro konštrukcie etnickej identity Maďarov žijúcich na Slovensku, na základe dostupných empirických údajov by sme mohli konštatovať, že je pre nich príznačné: súlad v údajoch o počte podľa ukazovateľa - národnosť a materinský jazyk; kompaktnosť osídlenia a celkovo vyvážený charakter maďarských lokalít; silné národnostné povedomie; zachovanie maďarskej identity; preferencia maďarského jazyka v komunikácii; pozitívny vzťah k materinskému (maďarskému) jazyku; ustálený kultúrny systém s orientáciou na maďarskú kultúru.

Z hľadiska pretrvávania a upevňovania etnicity je možné uvedené črty/charakteristiky považovať za stabilizujúce, ktoré pozitívne pôsobia na prejavy a konštrukciu etnickej identity Maďarov na Slovensku a vedú upevňovaniu maďarskej etnickej identity.

Sumarizujúc prezentované poznatky, ktoré charakterizujú Slovákov v Maďarsku a Maďarov na Slovensku z etnického hľadiska (v rozsahu nami zvolenej analýzy) môžeme konštatovať diferencovanosť konštrukcie etnickej identity u posudzovaných minorít. Je zrejmé, že pod vplyvom subjektívnych aj objektívnych faktorov disponujú rozličnou mierou etnického cítenia, čo má v konečnom dôsledku vplyv na uchovávanie a ďalší rozvoj etnickej identity príslušníkov minority, konkrétne jej zložiek, ktoré ju naplňujú.

Napriek naznačenej diferencovanosti v oblasti konštrukcie identity majú príslušníci oboch minorít jednu spoločnú charakteristiku, ktorú potvrdzujú aj výskumné zistenia. Pri posudzovaní perspektív tej svojej minority zhodne deklarujú potrebu udržiavania a rozvíjania etnickej identity, a to prostredníctvom upevňovania jej jednotlivých zložiek, medzi ktorými dominuje materinský jazyk. V dostatočnej miere si uvedomujú, že práve materinský jazyk je najdôležitejším konštrukčným prvkom etnicity bez ohľadu na to, aké miesto v spoločnosti dané spoločenstvo zastáva.

Zoznam použitej literatúry:

A MAGYARORSZÁGI SZLOVÁK NEMZETI KISEBBSÉG HELYZETE. Miniszterelnöki Hivatal, Budapest, 1997.

ARATÓ, Endre. *A magyar-cseh-szlovák viszony ötven éve*. Budapest, 1969, s. 95-100.

BAČOVÁ, Viera. Etnická identita osobnosti - sociálnopsychologický prístup. In: *Slovenský národopis*, 1990, s. 508-515.

Báčová, Viera -Homišínová, Mária. Súčasné vzťahy Slovákov a maďarskej menšiny žijúcej na Slovensku (1990 - 1995). In: BAČOVÁ, Viera. *Etnická identita a historické zmeny*. Bratislava : Veda 1997, s. 63-73.

BAČOVÁ, Viera - ŠUTAJ, Štefan. Reslovakization: The changes of nationality and ethnic identity in historical development in Slovak-Hungarian environment. In: DEVETAK, Silvo - FLERE, Sergej - SEEWANN, Gerhard (Eds.). *Small nations and ethnic minorities in an emerging Europe*. München : Slavica Verlag, A. Kovač, 1993, s. 239 - 242.

CZIBULKA, Zoltán (Ed.). *Népszámlálás 2001. 4. Nemzetiségi kötődés. A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai*. Budapest : KSH, 2002, 338 s.

DEMETER ZAYZON, Mária. *Öntudatosodás és önfeladás között*. Tatabánya, Komárom : Esztergom Megyei Önkormányza, 1993, 134 s.

DEMETER ZAYZON, Mária. *Kisebbségek Magyarországon*. Budapest : Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, 1999. 277 s.

DIVIČANOVÁ, Anna. *A magyarországi nemzetiségek kultúrális és tudati jellemzői*. Budapest, 1985, s. 9-57.

DIVIČANOVÁ, Anna. Kontaktové zóny slovenského obyvateľstva v Maďarsku s mestským prostredím na prelome 19. - 20. storočia. In: *Slovenský národopis*, 1987, roč. 35, č. 2 - 3, s. 443-454.

DIVIČANOVÁ, Anna. *Jazyk, kultúra, spoločenstvo. Etnokultúrne zmeny na jazykových ostrovoch v Maďarsku*. Békešská Čaba - Budapest, 1999, 335 s.

DIVIČANOVÁ, Anna. *Dimenzie národnostného bytia a kultúry*. Békešská Čaba : VÚSM, 2002. 533 s.

DIVIČANOVÁ, Anna - KRUPA, Ondrej. *Slováci v Maďarsku*. Budapest : Press Publica, 1999, 128 s.

GARAMI, Erika - SZÁNTÓ, János. *Magyarországi Szlovákok*. Budapest : Tárki, 1991.

GABZDILOVÁ, Soňa - SÁPOŠOVÁ, Zlatica. Maďarská menšina na Slovensku - pohľad do minulosti a súčasný stav. In: ŠUTAJ, Štefan (Ed.). *Národ a národnosti. Stav výskumu po roku 1989 a jeho perspektívy*. Prešov : Universum, 2004, s. 117-125.

GYURGYÍK, László. Az asszimiláció szociológiai elméleteinek és operacionalizálásuknak egy lehetséges változata a társadalomtudományi kutatásokban. In: BÁRDI, Nándor - LAGZI, Gábor (Eds.). *Politika és nemzeti identitás Közép Európában*. Budapest : Teleki László, 2001. s. 149-162.

GYIVICSÁN, Anna. A magyarországi szlovákság számadatok tükrében. In.: *Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910 - 1990)*.

Budapest, 1994, s. 301-314.

HOMIŠINOVÁ, Mária. Etablovanie maďarských politických subjektov a ich miesto v zastupiteľských orgánoch Slovenskej republiky. In: GAJDOŠ, Marián - KONEČNÝ, Stanislav (Ed.). *Etnické minority na Slovensku: história, súčasnosť, súvislosti*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 1997 s. 34-48.

HOMIŠINOVÁ, Mária. Maďarské politické strany a hnutia vo verejnom a politickom živote Slovenska. In: GAJDOŠ, Marián - MATULA, Pavol. *Niektoré otázky vývoja národnostných menšín na Slovensku*. Košice : SvÚ SAV, 1997, s. 101-114.

HOMIŠINOVÁ, Mária. Vývoj a zmeny v národnostnej kultúre maďarskej menšiny po transformácii slovenskej spoločnosti. In: GAJDOŠ, Marián - MATULA, Pavol. *Niektoré otázky vývoja národnostných menšín na Slovensku*. Košice : SvÚ SAV, 1997, s. 135-151.

HOMIŠINOVÁ, Mária. *Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu. (Vybrané výsledky skúmania stavu etnickej identity)*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2003, 301 s.

HOMIŠINOVÁ, Mária. *Etnická rodina Slovákov, Chorvátov a Bulharov žijúcich v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu. (Teoretická a empirická komparatívna analýza skúmania etnických procesov slovanských minorít)*. Békéscsaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Mozi Nyomda Bt., 2006, 350 s.

HOMIŠINOVÁ, Mária. Empirická reflexia sociologicko-sociálnopsychologického a historického výskumu. In: *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po r. 1989 (Identita a politika). Teoretická a empirická analýza dát zo sociologicko-sociálnopsychologického a historického výskumu*. Prešov : Universum, 2006, s. 28-33.

HOMIŠINOVÁ, Mária. A magyarországi szlovák értelmiség etnikai identitása /kutatási eredmények és összefüggések/ - Etnická identita slovenskej inteligencie žijúcej v Maďarsku (základné výskumné zistenia a súvislosti). In: *REGIO - Kisebbség, Politika, Társadalom*, 2004, roč. 15, č. 1, s. 139-157.

HOMIŠINOVÁ, Mária. A magyarországi kisebbségek egyényi és csoportidentitásáról. In: KOVÁCS, Nóra - SZARKA, László (Eds). *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből*. Budapest : Akadémiai kiadó, 2002, s. 33-41.

HOMIŠINOVÁ, Mária. Problematika materinského jazyka a národnostného školstva. In: ŠUTAJ, Štefan - HOMIŠINOVÁ, Mária - SÁPOSOVÁ, Zlatica - ŠUTAJOVÁ, Jana. *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po r. 1989 (Identita a politika). Teoretická a empirická analýza dát zo sociologicko-sociálnopsychologického a historického výskumu*. Prešov : Universum, 2006, s. 58-74.

HOMIŠINOVÁ, Mária. Jazykovo-komunikačné správanie pracovníkov/poslancov slovenských menšinových samospráv v Maďarsku. In: *Sociálne a politické analýzy*, 2007/1, s. 102-135.

HOMIŠINOVÁ, Mária - BAČOVÁ, Viera - FRANKOVSKÝ, Miroslav. Zo sociologicky a sociálnopsychologicky orientovaných výskumov národov a národností po roku 1989. In: ŠUTAJ, Štefan (Ed.). *Národ a národnosti. Stav výskumu po roku 1989 a jeho perspektívy*. Prešov : Universum, 2004, s. 308-326.

HOMIŠINOVÁ, Mária - SAPOSOVÁ, Zlatica. Etnická identita maďarskej menšiny na Slovensku. In: ŠUTAJ, Štefan - HOMIŠINOVÁ, Mária - SÁPOSOVÁ, Zlatica - ŠUTAJOVÁ, Jana. *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po r. 1989 (Identita a politika). Teoretická a empirická analýza dát zo sociologicko-sociálnopsychologického a historického výskumu*. Prešov : Universum, 2006, s. 34-57.

Homišínová, Mária- Šutaj, Štefan. Maďarská menšina v procesoch spoločenskej transformácie. In: ZEĽOVÁ, Alena a kol. *Minoritné etnické spoločenstvá na Slovensku v procesoch spoločenských premien*. Bratislava : Veda, 1994, s. 71-99.

HOMIŠINOVÁ, Mária - VÝROST, Jozef (Eds.). *Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie slovenskej spoločnosti (Empirická analýza dát zo sociologicko-sociálnopsychologického výskumu)*. Košice : Spoločenskovedný ústav SAV, 2005, CD ROM, 136 s.

HORNOKNÉ, Uhrin Erzsébet. A békéscsabai szlovák értelmiség anyanyelvhasználata. In: *Kisebbségkutatás*, 2002, 11, 3, s. 680-692.

IMRE, Anna. *Anyanyelv, másodnyelv, környezeti nyelv. A 20 század végi magyarországi kisebbségi oktatás nyelvi viszonyai*. Budapest : MTA Kisebbségkutató intézet, 2000.

KISEBBSÉGI ÉRTESÍTŐ. Informačný bulletin národných a etnických menšín žijúcich v Maďarskej republike. Budapest : OBZOR, 1993, č. 1, 56 s.

KOVÁCS, Nóra - SZARKA, László (Eds.). *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II*. Budapest : Akadémiai kiadó, 2002, s. 476; 2004, s. 488; 2006, s. 402.

Központi statisztikai hivatal, 1990.évi népszámlálás. Budapest, 1992.

Központi statisztikai hivatal, A nemzetiségek életkörülményei. Budapest, 1995.

KREKOVIČOVÁ, Eva. Slováci v Maďarsku medzi ústnou a písanou komunikáciou (Funkcia duchovných spevníkov v kultúrnej pamäti a etnickej identifikácii) In: *V službách etnografie (A néprajztudomány szolgálatában)*. Békešská Čaba, 2004, s. 396-404.

LAMPL, Zsuzsanna. Asszimilációs folyamatok-iskolaválasztás és anyanyelvhasználat. In: *A saját útját járó gyermek*. Pozsony : Madách-Posonium, 1999a, s. 59-108.

LAMPL, Zsuzsanna. Szociológiai kereszttmeszet a szlovákiai magyar értelmiségről. In: LAMPL, Zsuzsanna. *A saját útját járó gyermek*. Pozsony : Madách-Posonium, 1999b, s. 36-58.

LANSTYÁK, István. Diglosszia és kettősnyelvűség. In: *Kétnyelvűség*, 1993, 1, 1, s. 5-21.

LANSTYÁK, István. Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között. In: *Régio*, 1994/ 4, s. 90-115.

LANSTYÁK, István. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest – Bratislava : Osiris – Kalligram – MTA, 2000, 368 s.

LANSTYÁK, István. Maďarčina na Slovensku – štúdiá z variačnej lingvistiky. In: *Sociologický časopis*, vyd. Sociologický ústav AV ČR, 2002, roč. 38, č. 4, s. 409-427.

LANSTYÁK, István. K niektorým otázkam bilingválnej komunikácie. In: UHRINOVÁ, Alžbeta – ŽILÁKOVÁ, Mária (Eds.). *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Békešská Čaba : VÚSM, Mozi nyomda Bt, 2004, s. 411-429.

MÉSZAROSOVÁ – LAMPLOVÁ, Zuzana. Občan a jeho národná identita v zrkadle sociologických výskumov. In: ČOREJOVÁ, Jozefína (Ed.). *Identita národnostných menšín*. Bratislava, 2001.

MOLNÁR, Éva. Te tót (német) vagy- modta anyám magyarul. In: *Régió*, 1993/1, s. 134-149.

NÉPSZÁMLALÁS 1990. Nemzetiség, anyanyelv. Budapest : KSH, 1992.

NÉPSZÁMLALÁS 1990. Anyanyelv, nemzetiség településenként 1980, 1990, 1994. Budapest : KSH, 1994.

NÉPSZÁMLALÁS 1990. A nemzetiségek életkörülményei. Budapest : KSH, 1995.

NÉPSZÁMLALÁS 2001. 4. Nemzeti kötődés. A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai. Budapest : KSH, 2002.

PAUKOVIČ, Vladimír – BAČOVÁ, Viera – GAJDOŠ, Marián – HOMIŠINOVÁ, Mária – KONEČNÝ, Stanislav – ŠUTAJ, Štefan – ZELOVÁ, Alena. *Vzťahy Slovákov a národnostných menšín v národnostne zmiešaných oblastiach Slovenska. Priebežná informácia zo sociologického výskumu*. Košice : SvÚ SAV, 1990.

PUSKÁS, Tünde. *Nyelv, identitás és nyelvpolitika Európában*. Bratislava : Fórum – Társadalomtudományi Szemle, 2000/1, s. 69-84.

Sčítania ľudu, domov a bytov v Slovenskej republike. 1990, 2001.

SZABÓ, Orsolya. A magyarországi szlovákok a népszámlálások tükrében. In: KOVÁCS, Nóra – SZARKA, László (Eds.). *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II*. Budapest : Akadémiai kiadó, 2004, s. 267-284.

SZABÓMIHÁLY, Gizela. Nyelvhasználat és szociális háttér. In: *Hungarológia*, 1993/3, s. 59-72.

SZARKA, László. *A közép-európai kisebbségek tipológiai besorolhatósága*. Budapest : Kisebbségkutatás, Osiris, 1992/2, s. 168-175.

SZARKA, László. Jazykové problémy menšinového školstva na Slovensku a v Maďarsku (Odporúčania Vysokého komisára OBSE Max van der Stoela v rokoch 1993 – 1999). In: *Človek a spoločnosť*, 2000, roč. 3, č. 1. Dostupné na internete: <http://www.saske.sk/cas/1-2000/szarka.html>.

SZARKA, László. *Kisebbségi léhelyzetek-közösségi alternatívák*. Budapest : Lucidus, 2004, 342s.

ŠUTAJ, Štefan (Ed.). *Národ a národnosti na Slovensku. Stav výskumu po roku 1989 a jeho perspektívy*. Prešov : Universum, 2004, 326s.

ŠUTAJ, Štefan (Ed.). *Národnostná politika na Slovensku po roku 1989*. Prešov : Universum, 2005, 227s.

ŠUTAJ, Štefan. Národnostné menšiny na Slovensku. In: Šutaj, Š. – Homišinová, M. – Sáposová, Z. – Šutajová, J.: *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (identita a politika)*. Košice : SvÚ SAV 2006, s. 7-9.

ŠUTAJ, Štefan - HOMIŠINOVÁ, Mária - SÁPOSOVÁ, Zlatica - ŠUTAJOVÁ, Jana. *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po r. 1989 (Identita a politika). Teoretická a empirická analýza dát zo sociologicko-sociálnopsychologického a historického výskumu*. Prešov : Universum, 2006, 150s.

ŠUTAJ, Štefan - ŠUTAJOVÁ, Jana. Maďarská menšina na Slovensku po roku 1989. In: ŠUTAJ, Štefan - HOMIŠINOVÁ, Mária - SÁPOSOVÁ, Zlatica - ŠUTAJOVÁ, Jana. *Maďarská menšina na Slovensku v procesoch transformácie po roku 1989 (identita a politika)*. Košice : SvÚ SAV 2006, s. 10-24.

ŠUTAJ, Štefan - SZARKA, László. *Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18. - 20. storočia*. Prešov : Universum, 2007, 188s.

UHRINOVÁ, Alžbeta. *Používanie materinského jazyka v kruhu slovenskej inteligencie v Békešskej Čabe*. Békešská Čaba, 2004. 282s.

ZÁKON č. 77/1993 prijatý Národným zhromaždením Maďarskej republiky: O právach národných a etnických menšín. V plnom znení v slovenskom preklade uverejnený v *Ľudových novinách* 21. 10. 1993, str. 1-4.

ZELOVÁ, Alena. Identita príslušníkov etnických menšín z národnostne zmiešaných oblastí Slovenska. In: *Slovenský národopis*, 1991, roč. 39, č. 2, s. 133-134.

ZELOVÁ, Alena. K výskumu etnickej identity maďarskej menšiny na Slovensku. In: ZELÉNÁK, Peter (Ed.). *Slovensko-maďarské vzťahy v 20. storočí*. Bratislava : Veda, 1992.

Slovaks living in Hungary and Hungarians living in Slovakia. Empirical analysis on the construction of national identity

The aim of this study is an empirical analysis of the construction of ethnic identity of Slovaks living in Hungary and Hungarians living in Slovakia. As a consequence of historical and political changes these two communities assumed a minority status, while their national countries (mother countries) remained the neighbouring countries. On the basis of research conducted in Hungary and Slovakia, the author analyses both minorities from the point of view of ethnic construction and its possible development.

On the basis of ethnic characteristics of Slovaks living in Hungary and Hungarians living in Slovakia (in the extent of the analysis chosen by us) presented here we can state that the ethnic identity construction of the examined minorities differ from each other. It is evident that they have different ethnic self-identity due to the subjective and objective factors which, after all, influence the maintenance and the future construction of ethnic identity.

In spite of the already mentioned difference, the findings of this research show that the ethnic construction of the two minorities has one common characteristic: both minorities consider the maintaining and development of the ethnic identity as the most important, mainly through the strengthening of the mother language. They are aware that the mother language is the most important element of ethnic construction, regardless of the position of their community in the given society.

---

[1] Ústav pre výskum etnických menšín MAV v Budapešti sa konštituoval ako samostatný akademický ústav v roku 2001 (skôr fungoval ako oddelenie pri Historickom ústave MAV), Z bohatej publikačnej činnosti ústavu spomenieme akademickú edíciu *Tér és terep*, v ktorej vyšli už tri rozsiahle publikácie (2002, 2004, 2006) prezentujúce vedecké štúdie o etnicite a identite v Maďarsku žijúcich menšín.

Založenie Slovenského výskumného ústavu v Maďarsku so sídlom v Békešskej Čabe iniciovala tam žijúca slovenská inteligencia v roku 1990 so zámerom skúmať minulosť a prítomnosť Slovákov žijúcich v Maďarsku. Najskôr pôsobila v rámci kultúrno-spoločenskej organizácie Zväz Slovákov v Maďarsku (od roku 1948 do roku 1990 pod názvom Demokratický Zväz Slovákov v Maďarsku) v súčasnosti zriaďovateľom ústavu je Celoštátna slovenská samospráva v Budapešti. Od roku 2001 vyvíja svoju činnosť pod názvom Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku a po 17-ročnej existencii sa môže pochváliť viac ako 30-imi publikáciami o Slovákoch v Maďarsku.

Bližšie o ústave szki@globonet.hu.

[2] Z celého radu národnostne orientovaných empirických výskumov, ktoré SvÚ SAV po roku 1989 uskutočnil spomenieme:

- Terénny empirický výskum (1990) zameraný na identifikáciu názorov na postavenie maďarskej a ukrajinskej menšiny na Slovensku, Slovákov žijúcich v národnostne zmiešaných oblastiach Slovenska, ako i analyzujúci vzájomné vzťahy tu žijúcich etnických spoločenstiev;

- Výskum z roku 1992 sa orientoval na etnické minoritné spoločenstvá, sociálno-psychologické charakteristiky, na vnímanie medzietnických vzťahov; riešil sa ako súčasť témy: „Minoritné etnické spoločenstvá na Slovensku v procesoch spoločenských zmien“ (grant SAV 2/999340/92);

- Výskum učiteľov sa uskutočnil v roku 1992 na Slovensku medzi tromi skupinami respondentov - Slovákami z etnicky relatívne homogénnych oblastí, Slovákami z etnicky zmiešaných oblastí a príslušníkmi maďarskej národnosti;

- Od začiatku novembra 1995 do konca decembra 1998 bola na SvÚ SAV v Košiciach riešená grantová úloha VEGA s názvom projektu „Medzigeneračná pamäť ako mediátor formovania nových identít v procese transformácie slovenskej spoločnosti“ (č. projektu 95/5305/530). V rámci tejto grantovej úlohy sa uskutočnili dva empirické výskumy - v roku 1995 a 1998;

- V rámci Štátneho programu výskumu a vývoja sa v rokoch 2003 - 2005 riešil projekt: „Národ, národnosti a etnické skupiny v procese transformácie slovenskej spoločnosti“, v rámci ktorého sa uskutočnil rozsiahly empirický výskum (2004) zahrňujúci Slovákov a sedem najpočetnejších minorít na Slovensku;

- V súčasnosti ústav rieši projekt: „Maďarská menšina v procese transformácie spoločnosti po roku 1989“ v rámci Agentúry na podporu výskumu a vývoja (2006 - 2008) a výskum realizovaný v rámci projektu (2007) je v štádiu zberu a spracovania údajov;

Spoločenskovedný ústav SAV v Košiciach v spolupráci s partnerskými výskumnými ústavmi (Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku so sídlom v Békešskej Čabe, Ústav pre výskum etnických menšín Maďarskej akadémie vied v Budapešti) a ďalšími organizáciami (Celoštátna slovenská menšinová samospráva v Budapešti, Čabianska organizácia Slovákov, Dom slovenskej kultúry, Zväz Slovákov v Maďarsku) realizoval tri rozsiahle empirické výskumy používajúc sociologické, sociálno-psychologické a sociolingvistické prostriedky a metódy práce;

- Výskum slovenskej inteligencie v Maďarsku sa uskutočnil na prelome rokov 1998/99 v župách s najväčším zastúpením tam žijúceho slovenského etnika; zvláštnosťou výskumu bolo, že svojím zameraním, charakterom a rozsahom sa uskutočnil po prvýkrát v komunite Slovákov na území Maďarska; výskum bol zameraný na vytvorenie typologizácie etnickej identity používajúc kľúčové ukazovatele - typ a stupeň (intenzitu) etnickej identity;

- Empirický výskum s názvom „ Medzigeneračné súvislosti zmien etnickej identity slovenskej rodiny v Maďarsku“ bol realizovaný v priebehu rokov 2000/2001 a metodologicky i tematicky čiastočne nadväzoval na už spomínaný výskum slovenskej inteligencie; jeho zámerom bolo skúmanie medzigeneračných súvislostí zmien etnickej identity slovenskej rodiny (skúmanie na individuálnej úrovni - členov rodín, ale i skupinovej úrovni - slovenskej rodiny ako celku, ako sociálnej skupiny) žijúcej v Maďarsku, v roku 2002 vďaka Ústavu pre výskum etnických menšín MAV v Budapešti bol rozšírený (aplikujúc rovnakú metodiku) aj na nemeckú, chorvátsku a bulharskú minoritu žijúcu v Maďarsku;

- Sociolingvisticky orientovaný výskum zameraný na jazykovo-komunikačné správanie pracovníkov/poslancov slovenských menšinových samospráv pôsobiacich v Maďarsku a to v rodinnej aj verejnej sfére; vo výskume boli zastúpené všetky slovenské menšinové samosprávy; uskutočnil sa v dvoch etapách: 2006 - „odchádzajúci“ poslanci a 2007 - novozvolení poslanci; v súčasnosti sa spracovávajú údaje z druhej etapy; výsledky z prvej etapy sú už publikované. (Homišínová, 2007)

[3] Pri snahách o hlbší analytický pohľad do problematiky etnickej identity z hľadiska jej stavu, procesuality a ďalších perspektív vývoja, bolo nevyhnutné tieto špecifiká zobrať do úvahy. Zohľadnili sme ich pri konštruovaní výskumnej techniky realizovaných výskumov v radoch Slovákov v Maďarsku v rokoch

1998/99, 2000/2001, 2006/2007 aj v radoch Maďarov na Slovensku (1992, 1995, 1998, 2004, 2007), keďže sme predpokladali, že sa môžu prejavovať ako faktory, ktoré majú vplyv nielen na jazykové správanie príslušníkov slovenskej menšiny, ale do značnej miery môžu determinovať, ovplyvňovať, prípadne brzdiť rozvoj etnického povedomia príslušníkov slovenskej menšiny.

[4] V historickej retrospektíve, na základe sčítaní v rokoch 1880 - 1990, zaznamenávame neustály a dosť výrazný pokles tohto obyvateľstva. Z údajov vyplýva, že od roku 1880 do roku 1950, v priebehu 50 rokov, počet obyvateľov so slovenským materinským jazykom klesol viac ako 50 %, v rokoch od 1930 po 1945 je pokles takmer 30%-ný. DIVIČANOVÁ, Anna - KRUPA, Ondrej. *Slováci v Maďarsku*. Budapešť : Press Publica 1999, s. 14.

[5] Pri sčítaní ľudu v roku 1990 v Maďarsku boli sledované tri ukazovatele, okrem materinského jazyka a príslušnosti k národnosti aj ukazovateľ znalosti minoritného jazyka. V oficiálnom sčítaní v roku 2001 sa stretávame so štyrmi ukazovateľmi, zameranými na zistenie etnickej príslušnosti a väzieb k etnicite. Okrem už klasických ukazovateľov zisťujúcich príslušnosť k národnosti a identifikáciu k materinskému jazyku, pribudli ďalšie dve „nové“ ukazovatele: ukazovateľ vzťahu ku kultúrnym tradíciám a hodnotám daného etnika; ukazovateľ používania jazyka v rodinnom prostredí a priateľskom kruhu. Dôležitou v tomto smere bola skutočnosť, že údaje v týchto dvoch ukazovateľoch neboli limitované, jediniec mohol uviesť vzťah aj k viacerým etnickým societam. To isté platilo aj v prípade priznania sa k používaniu jazykov v uvedených doménach.

[6] Konzistencia v štatistických údajoch pritom neznamena doslovné „krytie“ obidvoch ukazovateľov, to znamená, či všetci Slováci, ktorí si priznali slovenčinu za svoj materinský jazyk sa zároveň prihlásili aj k slovenskej národnosti. Či teda dochádza k prelínaniu, k prepojenosti týchto dvoch dôležitých etnických ukazovateľov a ak áno, v akej miere (pomere) sú navzájom konzistentné, v súčasnosti nie je možné posúdiť, keďže nie sú k dispozícii ďalšie relevantné analýzy. V tejto fáze analýzy môžeme preto zostať len na úrovni samostatných konštatácií, bez akýchkoľvek korelačných zistení.

[7] Okrem slovenskej majority (85,8% - 4 614 854 obyvateľov), maďarskej minority (9,7%) tu existuje, rómska minorita (1,7%), česká minorita (0,8%), rusínska minorita (0,4%), ukrajinská minorita (0,2%), nemecká minorita (0,1). K menšinám s oficiálnym statusom patrí ešte poľská, moravská, chorvátska, bulharská a židovská menšina.

[8] Štatistické údaje o sčítaní obyvateľstva z roku 2001 sú uvádzané podľa údajov Štatistického úradu Slovenskej republiky. Dostupné na internete: <http://www.statistics.sk/webdata/slov/scitanie/namj.htm>

[9] Ten podľa Gabzdilovej a Sáposovej môže podmieňovať prirodzená asimilácia, ako aj eventuálne prihlásenie sa väčšieho počtu Rómov pri cenzu v roku 1991 k maďarskej národnosti (veľká časť tohto obyvateľstva žije na južnom Slovensku). GABZDILOVÁ, Soňa - SÁPOSOVÁ, Zlatica. *Maďarská menšina na Slovensku - pohľad do minulosti a súčasný stav*. In: ŠUTAJ, Štefan (Ed.). *Národ a národnosti. Stav výskumu po roku 1989 a jeho perspektívy*. Prešov : Universum, 2004, s. 117-125.

[10] V uvedenom kontexte je potrebné zdôrazniť prinajmenšom dve skutočnosti:

- Okrem oficiálnych štatistických údajov v čase výskumu (1998/99) neboli k dispozícii expertízy, štúdie, analýzy vnútornej štruktúry a spoločenského pozadia vývinu základných sociálno-demografických charakteristík slovenskej menšinovej populácie. U Slovákov neboli známe ich migračné pohyby v 20. storočí, zvlášť po r. 1945, resp. po r. 1965 začatých vnútorných (na území Maďarska) migračných procesov a štrukturálnych zmien, ani exaktné údaje o etnicky heterogénnych a homogénnych manželstvách či rodinách. (Gyivicsán, 1994).

- Vzhľadom na veľký časový odstup realizácie posledného sčítania ľudu (9 rokov), o ktorého údaje sa výskum opieral, pochopiteľne došlo k určitým posunom v demografických údajoch. Z tohto hľadiska zastúpenie skúmaného obyvateľstva v jednotlivých župách sa tiež nemuselo kryť so stavom v čase realizácie výskumu.

[11] Územie Maďarskej republiky tvorí celkovo 20 žúpregionálnych oblastí: Báčsko-Kiškunská župa (Bács-Kiskun), Baraňská župa (Baranya), Békešská župa (Békés), Boršodsko-Abovsko-Zemplínska župa (Borsód-Abaúj-Zemplén), Budapeštianska župa (Budapest), Čongrádska župa (Csongrád), Fejérska župa (Fejér), Ďórsko-Mošonsko-Šoproňská župa (Győr-Moson-Sopron), Hajdú-Bihar (Hajdú-Bihar) župa, Hevešská župa (Heves), Jásko-Nadkunsko-Solnocká župa (Jász-Nagykun-Szolnok), Komárňasko-Ostrihomská župa (Komárom-Esztergom), Novohradská župa (Nógrád), Peštianska župa (Pest), Šomodská župa (Somogy), Sabolčsko-Satmársko-Berežská župa (Szabolcs-Szatmár-Bereg), Tolnianska župa (Tolna), Vašská župa (Vas), Vesprémska župa (Veszprém) a Zalašská župa (Zala).

[12] V uvedenej stati O. Szabóovej sa detailnejšie môžeme dozvedieť aj podrobnejšie údaje o zastúpení Slovákov v jednotlivých obciach a mestách podľa jednotlivých regiónov.

[13] V tejto súvislosti považujeme za potrebné podotknúť, že cieľom v Maďarsku prijatého národnostného zákona z roku 1993 (ako to sám definuje) bolo vytvoriť pre menšiny také podmienky, aby sa ich asimilačné procesy zastavili a posilnila sa ich etnická identita. Jedným zo základných princípov zákona je zabezpečenie slobodnej voľby identity, vrátane práva dvojitej alebo viacnásobnej väzby (Hlava II, § 7/odst.2).

[14] Bližšie o metodike výskumu: HOMIŠINOVÁ, Mária. O etnicite príslušníkov slovenskej inteligencie v Maďarsku - relácie medzi stupňom etnickej identity a etnoidentifikačnými kategóriami. *Štúdia. Sociológia*, 2000, roč. 32, č. 5, s.471-481; HOMIŠINOVÁ, Mária. *Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu. (Vybrané výsledky skúmania stavu etnickej identity)*. Békešská Čaba : Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2003, s. 18-56.

[15] Výskum realizoval tím odborníkov Garami-Szántó v roku 1990 medzi 50-60 ročnými Slovákami v ôsmich obciach, v ktorom bol aplikovaný model jazykovo-kultúrneho pozadia respondentov a taktiež na základe etnickej identifikácie respondentov vypracovaný tzv. socializačný model. Autori, vzhľadom na špecifické črty etnickej identity Slovákov, odlišili tzv. diskkrétne a latentné prvky identity (za diskkrétne znak určili národnostnú príslušnosť a skúmali jeho identifikáciu v závislosti od konkrétnych situácií; za latentné znaky označili isté prvky kultúrneho charakteru, podľa ktorých napriek priamej „neidentifikácii“ so slovenskou minoritou sú inými označení za Slovákov). Metodika tohto výskumu aplikuje dva spôsoby skúmania etnickej identity (priamy a nepriamy), ktoré sme s istými obmenami a doplneniami použili aj my v metodike výskumu slovenskej inteligencie žijúcej v Maďarsku.

[16] Od prijatia národnostného zákona v Maďarsku (1993) sa uskutočnili komunálne voľby v rokoch 1994, 1998, 2002 a 2006. Počet slovenských menšinových samospráv mal v štyroch volebných obdobiach v priebehu rokov vzostupnú tendenciu. V prvom volebnom období fungovalo 52 slovenských samospráv, v druhom 75, v treťom 114 a po štvrtých komunálnych voľbách v roku 2006 bolo založených 116 slovenských zastupiteľských zborov v Maďarskej republike. V súčasnosti majú Slováci v Maďarsku samosprávne zastúpenie v 11-tich župách z celkovo existujúcich 20-tich žúp. Zároveň majú zastúpenie v 14-tich obvodoch (z 18 obvodoch) Budapešti a v hlavnom meste.

[17] V uvedenom tzv. doplňujúcom sčítaní boli skúmané tri ukazovatele: rodiny s jednoznačnou väzbou, spätosťou na národnostnú kultúru; národnostne zmiešané rodiny, neasimilované rodiny podľa materinského jazyka; národnostne zmiešané rodiny, asimilované rodiny podľa materinského jazyka.

[18] Pozri napr.: DOHÁNYOS, Róbert - LELKES, Gábor - TÓTH, Károly (Eds.). *Národnostné menšiny na Slovensku 2003*. Šamorín : Fórum inštitút pre výskum menšín, 2004; LANSTYÁK, István. Maďarčina na Slovensku - štúdia z variačnej lingvistiky. *Sociologický časopis*, 2002, roč.38, s. 409-427.

[19] Hneď po roku 1989 sa maďarská menšina politicky aktivizovala a postupne vznikli tri maďarské politické strany (Maďarská nezávislá iniciatíva - neskôr Maďarská občianska strana, Maďarské kresťansko-demokratické hnutie a hnutie Spolužitie), ktoré sa v roku 1998 pre parlamentnými voľbami zlúčili v jednu politickú stranu - Stranu maďarskej koalície (SMK), reprezentujúcu maďarskú minoritu na

---

slovenskej politickej scéne (aj na parlamentnej úrovni). Bližšie pozri napr.: HOMIŠINOVÁ, Mária - ŠUTAJ, Štefan. Maďarská menšina v procesoch spoločenskej transformácie. In: ZELOVÁ, Alena. *Minoritné etnické spoločenstvá na Slovensku v procesoch spoločenských premien*. Bratislava : Veda, 1994, s. 71-99.

[20] Za veľmi zaujímavú prácu môžeme považovať výskum L. Gyurgyíka, ktorý sa zamerával na skúmanie asimilačných procesoch u príslušníkov maďarskej minority z viacdimeznionálneho hľadiska (2001)

[21] Spomenieme napr. Demeter - Zayzon, M., 1993, 1999; Lamplová, Z., 1999a, 1999b; Lanstyák, I., 1993, 1994, 2002, 2004, Szabómihályová, G., 1993.